

NOU VOORUIT, "THEORIE"...

INTERVIEW

fenny gerrits

wilma hiddink

Dr. C. Offringa is docent Theoretische Geschiedenis aan de Universiteit van Utrecht.

Dinsdag 2 september zijn we naar Utrecht gegaan voor een gesprek met Dr. C. Offringa, docent theoretische geschiedenis aan de R.U.U., over zijn onderwijs. Via de "Weg der Wetenschap" kwamen we aan in het grote Universiteitscomplex, waar het Instituut voor Geschiedenis net een fonkelnieuw gebouw had betrokken. Hier ontmoetten we de heer Offringa. Hij liep wat onwennig door het gebouw op zoek naar zijn kamer, aangezien hij er pas voor de tweede keer een bezoek bracht... Ter plekke aangeland kwamen we tot de navolgende conversatie.

Onze eerste vraag betrof het begrip 'theoretische geschiedenis c.q. theorie van de geschiedenis' en wat Offringa daar nu eigenlijk onder verstond. Het begrip 'theoretische geschiedenis' werd in Nederland geïntroduceerd door Jan Romein. Het wekte - ook emotionele - weerstanden. Offringa zelf begon met colleges historiografie en problematiek. Hij is nu geneigd om naast historiografie en wijsbegeerte der geschiedenis ook andere 'theoretische' problemen te onderscheiden.

Offringa: "Nou vooruit, 'theorie'... Men is in Amsterdam met die theorie begonnen; dat was Romein. Maar wat verstaat Romein onder theorie? Als je zijn "In de hof der historie" (1951) raadpleegt en je kijkt zijn opstellen nog eens door, dan zie je dat het eigenlijk een hutjemutje is. Enerzijds

geeft hij de 'klassieke' historiografie, anderzijds schrikt hij er ook niet voor terug om zo af en toe ken-theoretische problemen aan de orde te stellen; maar je hebt niet de indruk dat daar in de eerste plaats zijn belangstelling naar uit gaat. Wat natuurlijk wèl belangrijk is, dat is dat hij de historicus confronteert met problemen, zoals: wat is periodisering, wat zijn nou stijlen, wat is historische continuïteit, welke begrippen mogen en kunnen we gebruiken etcetera. Met andere woorden: het begrippenapparaat en de vaktaal van de historicus.

En ik geef direct en vlot toe, dat dergelijke problemen, hoe belangrijk ze ook zijn, bij mijn onderwijs, dat enerzijds historiografie, anderzijds 'philosophy of history' is, eigenlijk een beetje tussen die twee stoelen vallen... Als ik de beschikking zou hebben over meer tijd en meer collega's naast me zou hebben, zou ik ook deze problemen aan de orde willen stellen. Ik ben bereid om dat alles bij elkaar 'theorie van de geschiedenis' te noemen."

Rond de eeuwwisseling kwam de tendens in de geschiedenis op om zich te spiegelen aan de natuurwetenschappen. Men identificeerde het begrip theorie in de geschiedenis met het begrip theorie zoals dit in de natuurwetenschappen werd gebruikt. Offringa noemde de historici uit die tijd, die deze conceptie toepasten "wat onbescheidener" dan de huidige historici: zij wekten enorme verwachtingen, die niet gehonoreerd werden.

Offringa: "Zij (historici uit het begin van de twintigste eeuw) hadden nog het excuus dat die theoretische wetenschappen: psychologie, sociologie, economie, nog in de kinderschoenen stonden, eigenlijk nog in de gebreide babysokjes, onmachtig in de wieg lagen te spartelen.... Nou, dat excuus hebben wij natuurlijk niet. Ik vind dat nu het moment is gekomen, dat wij als historici met een behoorlijk gevoel van zelfvertrouwen en profiterend van die theoretische wetenschappen inderdaad kunnen proberen iets te doen aan wat Romein dan 'theoretische geschiedenis' heeft genoemd. Maar wanneer je theorie opvat als een samenstel van hypothesen, een consistent geheel van wetten en dergelijke, kan je niet van 'theorie der geschiedenis' spreken, tenzij je op een zeer orthodox Marxistisch standpunt staat.

Ik voel trouwens wel enigszins voor de hiërarchie die Popper aanbrengt tussen de toegepaste en de theoretische wetenschappen. Wij moeten ons niets wijsmaken: van de theoretische wetenschappen (biologie, psychologie, misschien ook van sociologie en dergelijke) zijn eerder funda-

menteel nieuwe inzichten te verwachten dan van de historische wetenschap. Daarmee wil ik natuurlijk niets afdoen aan de betekenis van de geschiedenis, al was het maar voor bijvoorbeeld de 'geestelijke volksgezondheid'. Laten we dan, voor zover dat mogelijk is, een toegepaste wetenschap zijn. Daarom ben ik wel een beetje bang voor het woord 'theorie', omdat het verwachtingen wekt..."

Wij: "Wat vindt U van de tegenwoordige versnippering van het vakgebied, dat iedereen zich met (kleine) deelonderwerpen bezighoudt, en grote syntheses, zoals die van Spengler en Toynbee destijds, nu ontbreken?"

Offringa: "Het is enerzijds een anti-metafysische reactie, anderzijds is het natuurlijk een volstrekt gebrek aan synthetisch vermogen en creativiteit bij velen; ook drukt zich daar in uit een gevoel van hopeloosheid en scepsis. We hebben op dit moment eigenlijk niet meer van dergelijke filosofieën.

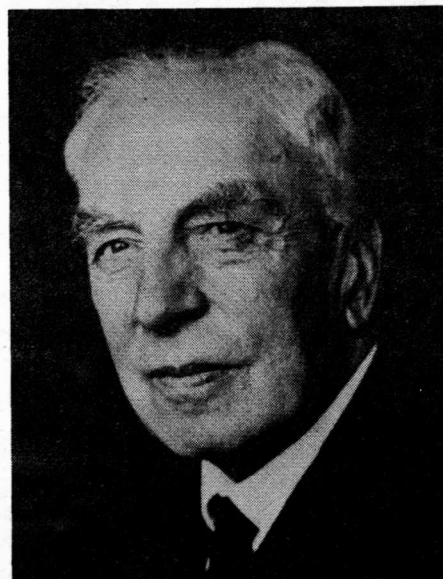
Als we nu kijken naar een Spengler en een Toynbee: hun filosofieën kwamen duidelijk voort uit een reactie op een crisissituatie. Dan zou je nu toch zeggen dat er redenen genoeg zijn om weer eens met concepties te komen die óf de burger moed geven óf de burger in zijn pessimisme bevestigen.

In de jaren '60 zie je wel degelijk dat bij jonge mensen, zeker bij de studenten, de vraag zich voordoet:

"ja maar Jezus nog aan toe, moet ik nou de hele tijd tien jaren uit de geschiedenis van het secretee Besogne onder Frederik Hendrik bestuderen?" of "moet ik nou zo hoog nodig nagaan hoe die strokartonfabriek in 1890 werkte?"... Ja, dan komt inderdaad Marx met zijn concepties! Die Immanuel Wallerstein, die in Amerika furore maakt met een grootse conceptie van de geschiedenis van Europa, zo na 1600; een soort half Marxistisch-structuralistische benadering, die ook aanrakingspunten heeft met het werk van Braudel, komt nu ook in de mode. Maar daarnaast is er natuurlijk nog altijd het Marxisme, dat ondanks het feit dat het politiek gecompromiteerd is, wèl een alternatief is. Nu zult U misschien zeggen, dat is dan die anti-metafysische reactie. Spengler en vooral Toynbee natuurlijk hadden een heel duidelijke conceptie, een idealistische visie er achter. Ja, die is natuurlijk in deze tijd van positivisme en historisch materialisme niet meer reçu.

Ik heb de tijd meegemaakt dat Geyl, die ik overigens een geweldige man vond, zijn kruistocht tegen Toynbee voerde, een kruistocht die ik uitermate goedkoop vond. Hij had natuurlijk wel gelijk, maar ik heb er altijd iets unfairs in gevonden als hij van die hele zorgvuldige, en dan was Geyl op dat moment inderdaad een kruidenier, redeneringen opzette om een man met zo'n geweldige gedachtenvlucht steeds maar weer aan te vallen. Ik moest na-

tuurlijk als vakhistoricus toegeven: Geyl heeft gelijk, maar anderzijds had ik echt bewondering voor Toynbees waagstuk. Ik bewonder mensen die iets wagen en dan op hun bek vallen méér dan die hele voorzichtige, solide, brave mensen, die met hun wandelstok in de ene hand en de hoed in de andere hand dat vastgebaande paadje gaan. Om misverstanden te voorkomen: ik wil de geschiedwetenschap natuurlijk niet tot een speculatieve geschiedfilosofie opblazen. Maar ik ben er wel van overtuigd dat de afkeer van bijvoorbeeld Toynbee ook ingegeven werd door een weigering of onvermogen om het geschiedgebeuren theoretisch meer doorzocht te benaderen. Het toetsen van Toynbee's begrippenapparaat zou een taak van de theoreticus zijn. Dat die begrippen grootschalig zijn, weet ik natuurlijk ook wel. Het gaat mij hier om het signaleren van een, wat curieus, symptoom van anti-theoretische gezindheid.

Arnold Toynbee

Wij: "Kunt U ons iets meer vertellen over hoe het onderwijs in de theoretische geschiedenis aan de diverse universiteiten is geregeld?"

Offringa: "Nou moet ik U eerlijk zeggen: Dat weet ik niet. Ik geloof dat aan de meeste universiteiten dit vak nog geen formele en algemeen aanvaarde plaats op het rooster heeft gekregen."

Wij: "Hoe is het dan in Utrecht geregeld?"

Offringa: "Ik geloof dat er hier in Utrecht het meest aan gedaan wordt. We beginnen met een hoorcollege, dat is historiografie, maar wel met zoveel mogelijk geschiedfilosofische informatie. Dus: historiografie als 'intellectual history'. Wij, dat wil zeggen Den Boer (zijn collega) en ik, geven dat in het tweede semester van het eerste jaar en het eerste semester van het tweede jaar (24 x 2 uur). Eerst was het een echt eerstejaarscollege. Mede op ons verzoek is het naar achteren verschoven, omdat het natuurlijk waanzinnig is wanneer die mensen een historiografisch overzicht van de Grieken tot en met de Annales en de moderne dingen daar omheen moeten aanhoren, terwijl ze nauwelijks iets van geschiedenis weten. De studenten waren er nog niet aan toe; dat zeiden ze zelf ook. Dit hoorcollege wordt afgesloten met een schriftelijke toets aan de hand van teksten van

grote geschiedschrijvers en geschiedfilosofen. Geen multiple choice!"

Wij: "Wat is Uw werkwijze bij dit hoorcollege?"

Offringa: "Dan geef ik een overzicht. Mijn uitgangspunt daarbij is: zo weinig mogelijk namen, zo weinig mogelijk boeken noemen, maar voor elke periode bepaalde figuren en bepaalde tendenties, die iets hebben bijgedragen tot wat dan in onze tijd het vak geschiedenis is. Zoveel mogelijk inzicht geven in de groei van de geschiedschrijving en vooral natuurlijk uitvoerig over - wat mij erg interesseert - de veranderende visie van de mens op het verleden, de groei van het historisch besef."

Wij: "Geeft U ook colleges in de doctoraalfase en zo ja, in welke vorm en wat behandelt U dan?"

Offringa: "De doctoraalfase; dat is het vierde jaar. Ik geef dan een hoorcollege 'philosophy of history', met als uitgangspunt het boekje van Walsh (dat is Walsh, W.H., "An introduction to the philosophy of history", 1e druk, 1951), uit didactisch oogpunt erg geschikt, hoewel het wat verouderd is. Ik probeer zoveel mogelijk bij dat college relaties te leggen met ontwikkelingen op het gebied van de kennis-theorie, ontwikkelingen van epistemologische en methodologische aard in

de moderne geschiedschrijving, dus dan komen inderdaad Annales, de Amerikanen, de Marxisten weer ter sprake.

Maar nogmaals: voor zover dat mogelijk is in een college van twaalf maal twee uren! Om het dan een beetje leuker te maken nodig ik enkele collega's van mij uit om iets te vertellen over hun onderzoek, over hun werk met computers bijvoorbeeld....

Je kunt nu vragen, waarom is dit onderwijs zo belangrijk? Het is in de eerste plaats belangrijk, en noodzakelijk en onmisbaar, om de student te laten zien, hem ervan bewust te maken, wát de historicus doet; en hem dus óók te confronteren met de uiterst onaangename ervaring van de geweldige beperktheid van wat de historicus kan. Gedisciplineerd nadenken over je vak kan nooit kwaad. Het voorkomt loos, vaag, pretentiefus gepraat."

Het bleek dat de doctoraalfase in Utrecht werd afgesloten met een schriftelijk tentamen over 15 à 20 boeken, over historiografie en filosofie. Verder bestond de mogelijkheid om historiografie etc. als bijvak voor het doctoraal-examen te kiezen (door een juridisch foefje is dit mogelijk!). Dit in de vorm van een werkcollege; het komende jaar zouden er misschien twee worden georganiseerd, door Offringa en zijn collega Den Boer. Hierna kwamen we in het gesprek op het punt van het verschil tussen methodiek en methodologie. Offringa beweerde dat veel van het onbehagen bij de studenten mede voortvloeyde uit het feit dat ze een onvoldoende vakopleiding kregen, te weinig begeleiding, te weinig methodieken etc.

Wij: "Als we nou het nut van de 'Theoretische' geschiedenis voor de student zouden moeten samenvatten... Een houding?"

Offringa: (peinzend) "een houding, ja..."

... Na het overhandigen van de door ons meegebrachte Groninger Koek en het nuttigen van enkele koppen thee in de gloednieuwe kantine van het Instituut vertrokken wij daarna weer per bus naar het station...

- vervolg van pagina 37 -

het eind van de zestiende eeuw.

16. Claude Lévi-Strauss, Anthropologie structurale, op.cit., p. 31.
17. 'Diogène couché, Les Temps Modernes, no. 195, p. 17.
18. Les Temps de l'histoire, Parijs, 1954, p. 298 vv.
19. Engels in de oorspronkelijke tekst.
20. P. Chombart de Lauwe, Paris et l'agglomération parisienne, Parijs, 1952, deel I, p. 106.
21. Suzanne Frère en Charles Bettelheim, Une ville française moyenne, Auxerre en 1950, Parijs, Cahiers des Sciences Politiques, no. 17, 1951.
22. Pierre Clément en Nelly Xydias, Vienne-sur-le-Rhône. Sociologie d'une cité française, Parijs, Cahiers des Sciences Politiques, no. 71, 1955.

